

מלאכה שאינה צריכה לגופה

מלאכה שאינה צריכה לגופה ❧ משה הלוי

מלאכה שאינה צריכה לגופה

בגמ' בשבת (צ"ג ע"ב) שנינו: "המוציא... את המת במיטה - חייב... ורבי שמעון פוטר".

כלומר, אדם שמוציא מת בשבת מביתו לחוץ - לדעת רבי יהודה חייב, שהרי הוציא מרשות לרשות. אמנם לדעת רבי שמעון פטור.

מחלוקת רש"י ותוס'

רש"י מסביר שטעמו של ר"ש הוא משום שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה - דהיינו מלאכה שהוא אינו צריך אותה בעצמה אלא כדי "לסלק מעליו" - יהיה פטור, משום שאם אינו צריך לגוף המלאכה עצמה - הרי שאין מלאכה זו בגדר "מלאכת מחשבת" שאסרה תורה.

בדין זה של הוצאת המת, מסביר רש"י (השמטות מליקוטי רש"י בדף ע"ג ע"ב), שמפני שהוא מוציא את המת רק כדי לפנות את ביתו - הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, מפני שאינו חפץ בהוצאת המת עצמו, ולכן יהיה פטור.

לעומת זאת הסבירו התוס' (צ"ד ע"א), שמלאכה שאינה צריכה לגופה היא מלאכה שעושים אותה פעולה כמו הפעולה שהיו עושים במשכן במלאכה זו רק לצורך אחר, לדוג', במקרה שלנו שמוציאים את המת שלא לצורך ההוצאה אלא לצורך פינוי הבית, וכיון שבמשכן ההוצאה מרשות לרשות היתה לצורך ההוצאה עצמה, אך אם מלאכה זו נעשית לאותו צורך כמו במשכן - אעפ"י שהוא עצמו אינו חפץ בה - זוהי מלאכה שצריכה לגופה, שהרי ממלאכת המשכן אנו למדים את דיני מלאכות שבת, ולכן אפי' במקרה זה יהיה חייב.

בגמ' בחגיגה (י' ע"א - ע"ב) שנינו:

"...לא צריכא לכדר' אבא, דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה - פטור עליה. כמאן? כרבי שמעון, דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אפילו תימא לרבי יהודה - התם מתקן, הכא מקלקל הוא. מאי כהררין התלוין בשערה? מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא".

רש"י מבאר את דברי הגמ' ומסביר שהחופר גומא בשבת יהיה פטור מכיוון שאין צריך הוא לגומא עצמה אלא לעפר, ומבחינתו שלא היתה גומא זאת מעולם ולא היה צריך לה, ולכן אין מלאכה זו מוגדרת מלאכת מחשבת.

התוס' מקשים על רש"י, שלפי דבריו אף אדם הסותר את כותלו בשבת יהיה פטור, שהרי אין הוא צריך את הסתירה עצמה, אלא חפץ לבנות לאח"מ!

בדרכו

לכן מסבירים התוס', שמשאצל"ג הינה מלאכה שאין האדם צריך בה את שורש האיסור. בענייננו, אין האדם החופר את הגומא חפץ בגומא עצמה, אלא בעפר. היות ואיננו חפץ בגוף האיסור עצמו, בגומא - יהיה פטור. עוד אומרים התוס', שאין זה דומה כלל למלאכת המשכן, ששם לדוג' השתמשו במלאכת מכבה לצורך הפחמין, ושם היה צורך במלאכה עצמה. היות ואין זה דומה למלאכת המשכן - יהיה פטור.

לסיכום: לשיטת רש"י - כל מלאכה שאין האדם חפץ בה, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין זה בגדר מלאכת מחשבת שדיברה תורה, ויהיה פטור.

לשיטת התוס' - מלאכה שאינה צריכה לגופה היא דווקא מלאכה מאב מלאכה שהיה במשכן אך לא לאותו רצון בשימוש ודווקא מלאכה שאין האדם צריך בה את שורש האיסור.

דעת הרי"ף

הראשונים נחלקו מהי דעת הרי"ף במשאצל"ג להלכה:

הר"ן סובר שהרי"ף נוקט כר"ש. הוא מביא לכך מספר הוכחות:

א. המש' (שבת כ"ט ע"ב) אומרת:

"המכבה את הנר פני שהוא מתיירא מפני גוים, מפני לסטים, מפני רוח רעה או מפני החולה שישן פטור. כחס על הנר, כחס על השמן, כחס על הפתילה - חייב. ורבי יוסי פוטר בכולן, חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם". והסביר רש"י שרבי יוסי פוטר בכולן מפני שזוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אך בפתילה הוא מחייב משום שהוא עושה פחם, ויש לו צורך בעצם הדבר. בהמשך הגמ' (ל"א ע"א) מעמידים את דברי רבי יוסי כר"ש. את הדברים הללו הביא הרי"ף, וזו הוכחה שסובר כר"ש.

ב. בגמ' (שבת ק"ז ע"א) אומר שמואל שבצידת צבי, צידת נחש ומפיס מורסא* - פטור ומותר. בגמ' (ק"ז ע"ב) העמידו שמואל סובר כדעת ר"ש, ויהיה פטור משום שזוהי מאשלצ"ג. גם דברים אלו הביא הרי"ף, וגם מכאן מוכח שסובר כר"ש.

גם הרמב"ן (במלחמות קכ"א ע"ב) סובר שנראה הרי"ף פוסק כר"ש. גם הוא הביא את הדוג' הנ"ל, והוסיף מס' דוגמאות נוספות. אחת מהן היא ששנינו (שבת ע"ג ע"ב) שהחופר גומא בשבת - פטור עליה. ובהמשך הגמ' כתוב "... לרבי יהודה דאמר חייב...". מכאן מוכח שהלכה כר"ש, ודעת ר"י היא דעת יחיד. גם דברים אלו כתב הרי"ף, ומוכח שדעתו כר"ש.

לכאור' מהוכחות אלו נראה שהרי"ף סובר כר"ש, אלא שהרי"ף עצמו מביא במקום אחר את דברי הגמ' (שבת מ"ב ע"א) שאומרת:

"והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ואי ס"ד סבר לה כרבי שמעון - אפילו של עץ נמי! בדבר שאין מתכוין - סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה - סבר לה כרבי יהודה".

* עיין שבת ק"ז ע"א.

מלאכה שאינה צריכה לגופה

שמואל אומר שמותר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר בשבת כדי למנוע היזק לאחרים, אך גחלת של עץ - אסור, מפני שזהו איסור דאורייתא. מקשה הגמ': אם שמואל סובר כר"ש - יהיה פטור, שהרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה. אלא אומרת הגמ' שבדבר שאינו מתכוון סובר שמואל כר"ש, ובמאש"לצ"ג - סובר הוא כר"י.

את הסוגיא הזו הביא הרי"ף, ולכאור' מוכח מדבריו אלו שסובר כר"י! על כך מתרץ הר"ן (הנ"ל) שהרי"ף בא להשמיע לנו שלר"ש מותר אף בעץ, אך איננו סובר כר"י. וכן פוסק הרמב"ן עצמו למסקנה. וכ"כ הרשב"א בדעת הרי"ף (צ"ד ע"ב ד"ה ולענין). אולם בכסף משנה (פ"א מהל' שבת ה"ז) כתב בשם הרמ"ך שהרי"ף סובר כר"י. ובהגהות הרמ"ך שם כתב שצ"ע מדוע הרי"ף פסק כאן כר"י, ואילו בצידת נחש ומפיס מורסא פסק כר"ש.

הרא"ש (י"ט, ה') כתב שמאש"לצ"ג מותר בשביל צערא, ומשמע כר"ש שסובר שיש במאש"לצ"ג רק איסור דרבנן ולכן מותר בשביל צערא.

דעת הרמב"ם ומפרשיו

ברמב"ם (שם) פסק שגם במלאכה שאינה צריכה לגופה יהיה חייב. במגיד משנה הביא שתי הוכחות לדברי הרמב"ם:

א. מפשט המשנה משמע כר"י, שהרי כתוב: "חייב... ורבי שמעון פוטר" ומשמע יותר שנפסק כר"י.

ב. מי שמחייב בשבת בדבר שאינו מתכוון - ק"ו שיחייב במלאכה שאין צריכה לגופה, ואף למי שפוטר - אין זה מוכח שיפטור גם במלאכה שא"צ לגופה, שהרי שנינו (מב ע"א, הובא לעיל בהוכחת הרמב"ן) ששמואל סובר באינו מתכוון כר"ש, ואילו במלאכה שא"צ לגופה סובר כר"י.

הערוך השולחן (סי' רמב) הסביר שדעת הרמב"ם שסובר כר"י היא עפ"י הכלל (עירובין מ"ו ע"ב, ביצה כ"ז ע"א, בכורות י"א ע"א) שמחלוקת ר"י ור"ש הלכה כר"י. הראב"ד הביא את ר"ח שסובר (שבת י"ב ע"א) שהלכה כר"ש, והשיג על הרמב"ם שכתב כר"י.

דעת הטור

כתב הטור (סי' רע"ח) שאדם המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא מגוים, מלסטים, מרוח רעה או מחולה שאין בו סכנה - פטור אבל אסור, ובחולה שיש בו סכנה - מותר לכתחילה. הב"י והב"ח (שם) כתבו שהטור סובר כר"ש, משום שלפי ר"י רק בחולה שיש בו סכנה או בלסטים שיש בהם סכנה - יהיה פטור, ואילו הטור פסק כן אף לגבי מי שאין בו סכנה.

פסיקת ההלכה למעשה

מרן בשו"ע (סי' שט"ז סעי' ח') כתב: "... והצדן לצורך - חייב, שלא לצורך או סתם - פטור אבל אסור, ולהרמב"ם חייב". מכך שמרן כתב את הדעה ראשונה ב'סתם', הסיק המ"ב (סי' ל"ד) שדעתו כדעת הסוברים כר"ש. בכה"ח העלה כדברי המ"ב, ואף כתב שבכל מקום שסותם

² אמנם עיין ברמב"ן במלחמות שהובא לעיל, מ"ש בעניין פסיקת ההלכה עפ"י ר"ש בשבת, אם מדובר לעניין מוקצה בלבד או לא.

בדרכו

השו"ע את דבריו בדעה ראשונה ואח"כ מביא את הדעה הנוספת - דעתו כדעה הראשונה, אלא שחושש לכתחילה לדעה השניה³.

אמנם בשו"ת תבואת שמ"ש (סי' ל"ג) כתב הגר"ש משאש זצוק"ל כי השו"ע סובר כדעת הרמב"ם, והביא לכך מס' הוכחות. המ"ב (סי' שט"ז ס"ק מ"ו) העלה למסקנה כר"ש, ואילו לעניין הוצאת המת כתב (סי' שי"א ס"ק י') שאין זה ברור לכל הדעות שהלכה כר"ש, ולכן הדבר אסור. בשמירת שבת כהלכתה (מבוא להלכות שבת, יא) כתב שפטור. אמנם בתבואת שמ"ש הנ"ל נראה שנוקט כהרמב"ם.

דעת מרן פוסה"ד הראש"ל זצוק"ל להלכה

ולהלכה למעשה, מו"ר ועט"ר מרן פוסק הדור הראש"ל הגר"מ אליהו זצוק"ל (מאמ"ר שבת ח"ד פצ"ד, ט' הערה ח') הביא את המ"ב בהסבר השו"ע שפטור ונראה שכן דעתו. וכן לעניין רופא יהודי בריפוי גוי בשבת, פסק מרן רבנו הגרמ"א זצוק"ל (מאמ"ר שבת ח"ה פק"ו סעי' נג, שו"ת הרה"ד החדש ח"ב עמ' שמ) שיכוון שמטרת המלאכה הינה רק משום דרכי שלום, וכך תהיה זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויהיה פטור.

העולה מסוגייתנו להלכה: מרן רבנו הגרמ"א ועוד - במשאצ"ל"ג פטור, וכדעת ר"ש. אמנם מדברי הגר"ש משאש בתבואת שמ"ש, נראה שפוסק כהרמב"ם שנוקט שחייב על פי שיטת ר"י.

³ ועיין בכה"ח בסי' י"ג ס"ק ז' בעניין זה.